

Dvořáčková, Soňa

[Sokol, Vladimír. Medieval Jewelry and Burial Assemblages in Croatia. A Study of Graves and Grave Goods ca. 800 to ca. 1450]

Studia archaeologica Brunensia. 2020, vol. 25, iss. 2, pp. 173-176

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SAB2020-2-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144002>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vladimir Sokol:

Medieval Jewelry and Burial Assemblages in Croatia.

A Study of Graves and Grave Goods ca. 800 to ca. 1450.

Nakladatelství Brill, řada East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450,

Volume 36. ISBN 978- 90-04-18553-1. 158 str.

Soňa Dvořáčková

V roce 2016 vyšla v prestižním nakladatelství Brill monografie chorvatského archeologa Vladimira Sokola. Kniha se věnuje raně středověkým pohřebišťům a soudobému šperku na území raně středověkého Chorvatska. Jde o mírně upravenou verzi starší chorvatské knihy téhož autora (Sokol 2006). Vydání monografie, záhy po vydání, reflektovaly recenze badatelů jihoslovanského jazykového prostoru (Dzino 2016, Radišić 2017).

Monografie Vladimira Sokola je rozdělena do dvou hlavních velkých částí. První část se věnuje raně středověké hmotné kultuře pohřebišť, její systematizaci, periodizaci a chronologii, druhá část klasifikuje raně středověké náušnice a všimá si jejich prostorové distribuce v rámci raně středověkého chorvatského státního útvaru.

Po poměrně stručném úvodu autor přistupuje k shrnutí dějin bádání o raně středověkých pohřebišťích a jejich hmotné kultuře. Kapitola je přehledně zpracovaná, je zde nastíněn celý názorový vývoj na problematiku, vyzdvížena hlavní díla chorvatské archeologie. Dále autor vymezuje plochu raně středověkého Chorvatska na základě písemných pramenů, přičemž se opírá zejména o údaje Konstantina Porfyrogeneta.

Autor pro svou práci vybral šestnáct raně středověkých pohřebišť, která jsou kompletně publikovaná. Jejich výběr je však do jisté míry

nahodilý a přizpůsobený nárokům autora. Jedná se bohužel o pohřebiště zkoumaná v 50. až 70. letech s nižšími metodologickými nároky a různou úrovní terénní dokumentace, takže závěry by měly být této situaci přizpůsobeny. V následujícím oddíle autor představuje základní charakteristiky každé z šestnácti nekropolí.

Po stručně nastíněné použité metodice práce přináší autor detailní vyhodnocení jednotlivých pohřebišť. Definuje na nich skupiny hrobů podle určité společné vlastnosti a tyto skupiny pak vynáší do plánu pohřebiště. Samotná definice skupiny je však často vymezena vágně, bez hlubší argumentace, jakým způsobem byl konkrétní hrob zařazen do určité skupiny. Vyčleněným skupinám přisuzuje autor pouze chronologický význam. V práci je patrný názor, že hroby s nálezy keramiky, zbraní či předmětů denní potřeby jsou pohanské, a tudíž automaticky starší, a hroby bez nálezu či pouze se šperky jsou mladší, křesťanské. Na takovém předpokladu je pak vystavena chronologie všech šestnácti pohřebišť. Sokol zároveň zcela stranou ponechává jiné než chronologické faktory. Nesleduje například vazbu určitých znaků pohřebního ritu na věk či pohlaví. Přitom faktorů, které formovaly výslednou podobu hrobové výbavy, je celá řada. Autor například vůbec neuvažuje o rozdílných sociálních skupinách na pohřebišti.

Analýza pohřebišť a definice skupin s určitými znaky tak působí především subjektivním, a nikoliv objektivním dojmem. Plány s vynesenými charakteristikami spíše odrážejí myšlenkovou mapu autora než objektivní znaky. Například pokud je vynesena tzv. skupina bez nálezů, jsou vyneseny ty hroby, které autor této skupině přiřkl, nikoliv veškeré hroby bez nálezu. Prostorová hranice mezi jednotlivými skupinami je vytyčena naprosto libovolně, podle autorovy intuice. Plány jsou předem interpretační.

Na základě analýzy a následného vzájemného srovnání všech šestnácti pohřebišť autor definuje celkem devět skupin, které mají určité charakteristické znaky a plní především chronologickou funkci. Ve čtvrté kapitole na jejich základě autor definuje tři časové horizonty: 1. cca 795–850/855 raný nebo pohanský horizont, 2. cca 850/855–1090/1110 střední nebo klasický horizont, 3. cca 1090/1110–1450 pozdní horizont. V rámci tří chronologických horizontů se profilují čtyři fáze vývoje „starochorvatského“ šperku.

Přechody mezi jednotlivými horizonty spojuje Sokol s historickými mezníky. Přechod mezi prvním a druhým horizontem pojí s christianizací, přechod druhého do třetího s církevními reformami a masovým opouštěním pohřebišť bez sakrální stavby. Do očí bijící je zejména to, jak jsou v autorově pojetí přechodové horizonty krátké. Christianizace veškerého obyvatelstva měla, podle autora, proběhnout v krátkém rozmezí dvaceti let, a to na celém sledovaném území. Vzhledem k tomu, že je všeobecně známo, že proces christianizace byl pomalý, zdlouhavý a v různém sociálním prostředí probíhal s různou dynamikou, musí být pozornému čtenáři zřejmé, že jde o naprosto nereálnou představu.

Autor ve čtvrté kapitole definuje charakteristiky jednotlivých časových horizontů, následně v páté kapitole popisuje jednotlivé fáze vývoje šperku. Obsah obou kapitol se ve své podstatě opakuje.

První horizont je totožný s první fází vývoje raně středověkého šperku. Jeho spodní časová hranice se definuje obtížněji, Sokol ji klade k roku 795. Na pohřebišťích prý chybějí předměty typické pro horizont merovejských pohřebišť, jakož i raně avarské nálezy, proto tento horizont na raně středověkých pohřebišťích v Chorvatsku chybí. Sokol razantně odmítá veškeré pokusy o hledání kontaktů mezi starousedlíky a nově příchozími Slovy (v jeho pojetí Chorvaty). Obě kultury se vylučují a v žádném případě nejsou současné. Horní hranice horizontu je datována nálezy mincí Lothara I. Ruku v ruce s christianizací nastává mezi lety 850 a 870 masivní opouštění pohanských pohřebišť. Pro první, pohanský, horizont jsou typické nálezy keramiky v hrobech, přítomnost karolinských zbraní a kování v mužských hrobech, včetně mečů, klasické hrozníčkové náušnice, náušnice „středomořského“ typu, náušnice s háčkem a očkem či esovitou klíčkou na konci oblouku či kroužků se spirálou na jednom z konců. Hroby bez nálezu na pohanských pohřebišťích patří podle autora k fázi, kdy už byly křesťanstvím přidavky zakázány, ale ještě se nevědělo, co bude dál, a tak se nadále pohřbívalo na stávajících pohřebišťích.

Druhý horizont vývoje raně středověkých pohřebišť v sobě zahrnuje dvě fáze vývoje šperku, druhou a třetí. S christianizací se formují nová pohřebišťe s hroby bez keramických nádob, zbraní a předmětů denní potřeby. V hrobech se začínou objevovat kamenné konstrukce oválného tvaru. Většina pohřebišť je stále bez církevní stavby, na některých se začínají objevovat první kostely. Pro druhou fázi vývoje šperku jsou pak typické náušnice s jedním či čtyřmi bubínky, objevují se občas i šperky staršího horizontu. Pro třetí fázi vývoje raně středověkého šperku jsou typické jednoduché kroužky a náušnice ve tvaru písmene Y. V horizontu se objevuje také bělobrdrsý šperk.

Třetí horizont se kryje se čtvrtou fází vývoje „starochorvatského“ šperku. Začíná na pře-

lomu 11. a 12. století přesunem pohřbívání ke kostelním stavbám. Není vidět žádná kontinuita v materiálu. Typické jsou náušnice s třemi kolénky, s třemi bubínky a s vertikálně usazeným bubínkem. Na pohřebištích se v hojném počtu vyskytují mince. Hrobové komory získávají trapézovitý tvar. Horizont končí v polovině 15. století v souvislosti s tureckými nájezdy.

Po přehledu materiálové náplně a dalších charakteristik jednotlivých fází vývoje raně středověkého šperku autor přichází s šestou kapitolou věnovanou typologii hrobové komory. Autor přijímá názor, že tvar a výstavba hrobové jámy má chronologickou funkci. Nejstarší hrobové jámy jsou vyloženy plochými kameny a mají pravoúhlý tvar. Oválné hrobové jámy s vyzdívkou menšími kameny jsou mladší, nejmladší je údajně trapézovitý tvar hrobové komory.

Další oddíl knihy je věnován sumarizaci získaných poznatků zasazených do kontextu písemných pramenů. Autor se zde věnuje pohřebnímu ritu, vztahu mezi hrobovými přídávky a hrobovou architekturou, jakož i vztahu pohřebišť a sakrální architektury. Vladimír Sokol konstatuje, že v Chorvatsku prakticky neexistují žárové hroby, sem tam jsou však známa birituální pohřebišť. Spojuje to s tím, že chorvatské etnikum přišlo do nové vlasti ze severu právě v době, kdy docházelo ke změně pohřebního ritu, někdy po roce 795. Nemělo vůbec dojít ke kontaktu se starousedlým romanizovaným obyvatelstvem. Autor však nepřináší žádnou hypotézu, co se dělo na území dnešního Chorvatska před příchodem „Chorvatů“. Podle autora byl patrně celý sledovaný prostor zhruba dvě stě let neosídlený.

Kolem poloviny 9. století pak dochází k masivní a hlavně rychlé christianizaci, kdy během cca dvaceti let zanikají stará pohanská pohřebišť a vznikají nová pohřebišť s křesťanskými pohřebními znaky. Už v tomto období se objevují první kostely. Nekostelní pohřebišť zanikají koncem jedenáctého století a dále se až do poloviny 15. století pohřbívá výhradně při sakrálních

stavbách. Pojetí Vladimíra Sokola bohužel není podloženo dostatečnými argumenty, jedná se pouze o jeden z možných výkladů. Autor však s žádnými jinými hypotézami o vývoji raně středověkého chorvatského státního útvaru ve své monografii nepolemizuje a své závěry předkládá jako jednoznačná fakta.

Následuje druhý díl monografie věnovaný klasifikaci náušnic a jejich prostorové distribuci. Autor pro svou klasifikaci vyčlenil třicet typů náušnic, jejichž varianty přehledně zobrazuje na kresebných tabulkách. U každého typu se věnuje jeho dataci, výskytu, analogiím a vynáší mapu jeho prostorové distribuce. Podle mého názoru je Sokolova typologie příliš rozbujelá, nepřehledná a nepostihuje dostatečně genetické vztahy mezi jednotlivými typy. Typy jsou předem definované tak, že odpovídají autorovu chronologickému schématu.

Monografie Vladimíra Sokola přináší nový pohled na problematiku raně středověkých chorvatských pohřebišť. Vydání v anglickém jazyce bezesporu problematiku přibližuje širšímu okruhu čtenářů, než mohla chorvatská jazyková verze. Kniha je vybavena velkým množstvím barevných plánek a další obrazové dokumentace. Velkým přínosem monografie je, že autor nálezy začleňuje do kontextu pojednávaných pohřebišť a nepojednává je vytržené z kontextu jako pouhé muzejní exponáty. Chybou však stále zůstává nedostatečná argumentace. Autorova tvrzení nejsou dostatečně vysvětlená a podložena, zároveň jsou však vydávána za objektivní a nezvratné pravdy. Na prostorové vlastnosti pohřebišť je pohlíženo pouze z jednoho hlediska, a to jeho vývoje v čase. Jiná než chronologická hlediska nejsou reflektována navzdory tomu, že se současné evropské bádání o pohřebištích snaží pracovat s co nejširší škálou aspektů pohřebního ritu. Kniha je každopádně přínosná, je však potřeba ji číst kriticky a nenechat se strhnout na první pohled logickými a jednoznačnými závěry.

Bibliografie

Sokol, V. 2006: Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština od Jadrana do Save. Zagreb.

Dzino, D. 2016: Prikaz knjige: Vladimir Sokol, Medieval Jewelry and Burial Assemblages in Croatia. A Study of Graves and Grave Goods ca.

800 to ca. 1450, Starohrvatska prosvjeta 43, s. 317–318.

Radišić, M. 2017: Vladimir Sokol, Medieval Jewelry and Burial Assemblages in Croatia. A Study of Graves and Grave Goods ca. 800 to ca. 1450, vol. 36 (ed. F. Curta); Leiden–Boston: Brill, 2016. Starinar 67, s. 253–258.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.